

ЕФЕКТИВНІСТЬ УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМ КАПІТАЛОМ У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

© 2016 КРУТОВА А. С., СІФУРОВА А. І.

УДК 658.153

Крутова А. С., Сіфурова А. І.

Ефективність управління оборотним капіталом у системі забезпечення фінансової безпеки торговельних підприємств

Досліджено теоретико-методичні та практичні аспекти управління фінансовою безпекою підприємств оптової і роздрібною торгівлі України, узагальнено наукові підходи до оцінки рівня фінансової безпеки підприємства. Обґрунтовано вплив рівня ефективності управління оборотним капіталом на підвищення показників рентабельності фінансово-господарської діяльності, ділової активності, зростання індикаторів фінансової стійкості та стабільності розвитку, забезпечення прийняттого рівня фінансової безпеки торговельних підприємств. Проаналізовано основні результати фінансово-господарської діяльності підприємств торгівлі України за період 2010–2015 рр., що вплинули на рівень їх фінансової безпеки, та відзначено негативні тенденції у динаміці отримання чистого прибутку, низької рентабельності продажів і збитковості використання оборотних активів. Виявлено значну диспропорцію у структурі загальних джерел формування капіталу, високу дефіцитність власних фінансових ресурсів, тенденцію у фінансуванні оборотних активів виключно за рахунок позикових коштів, стрімке зростання рівня відсоткових кредитних ставок. Надано оцінку індикаторам фінансової стійкості за коефіцієнтним та агрегатним підходами, що засвідчили нестійкий і кризовий фінансовий стан більшості підприємств оптової і роздрібною торгівлі України. Визначено резерви підвищення рівня фінансової безпеки з виокремленням ключових складових підсистем фінансової безпеки, критеріїв та індикаторів для об'єктивної оцінки фінансового стану, з урахуванням впливу зовнішнього середовища, що дозволить приймати обґрунтовані управлінські рішення щодо аналізу, запобігання та нейтралізації реальних і потенційних загроз для підприємств торгівлі.

Ключові слова: фінансова безпека, оборотний капітал, ефективність, підприємства торгівлі.

Рис.: 3. **Табл.:** 2. **Бібл.:** 16.

Крутова Анжеліка Сергіївна – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, аналізу та страхування, Харківський державний університет харчування та торгівлі (вул. Клочківська, 333, Харків, 61051, Україна)

E-mail: ankrutova@ukr.net

Сіфурова Альона Ігорівна – аспірант кафедри фінансів, аналізу та страхування, Харківський державний університет харчування та торгівлі (вул. Клочківська, 333, Харків, 61051, Україна)

УДК 658.153

UDC 658.153

Крутова А. С., Сифурова А. И. Эффективность управления оборотным капиталом в системе обеспечения финансовой безопасности торговых предприятий

Krutova A. S., Sifurova A. I. Efficiency of Working Capital Management in the System of Financial Safety of Trade Enterprises

В статье исследованы теоретико-методические и практические аспекты управления финансовой безопасностью предприятий оптовой и розничной торговли Украины, обобщены научные подходы к оценке уровня финансовой безопасности предприятия. Обосновано влияние уровня эффективности управления оборотным капиталом на повышение показателей рентабельности финансово-хозяйственной деятельности, деловой активности, рост индикаторов финансовой устойчивости и стабильности развития, обеспечения приемлемого уровня финансовой безопасности торговых предприятий. Проанализированы основные результаты финансово-хозяйственной деятельности предприятий торговли Украины за период 2010–2015 гг., повлиявшие на уровень их финансовой безопасности, отмечены негативные тенденции в динамике получения чистой прибыли, низкой рентабельности продаж и убыточности использования оборотных активов. Выявлена значительная диспропорция в структуре источников формирования капитала, высокий дефицит собственных финансовых ресурсов, тенденция в финансировании оборотных активов исключительно за счет заемных средств, стремительный рост уровня процентных кредитных ставок. Проведена оценка индикаторов финансовой устойчивости с помощью коэффициентного и агрегатного подходов, которые показали неустойчивое и кризисное финансовое состояние большинства предприятий оптовой и розничной торговли Украины. Определены резервы повышения уровня финансовой безопасности с выделением ключевых составляющих подсистем финансовой безопасности, критериев и индикаторов для объективной оценки финансового состояния, с учетом влияния внешней

The article investigates theoretical and methodological and practical aspects of managing the financial security of enterprises of wholesale and retail trade in Ukraine, summarizes the scientific approaches to assessing enterprise financial security. There justified the influence of the level of efficiency of working capital management on improving the indicators of profitability of financial and economic activity, business activity; increasing financial sustainability and stability of development; ensuring an acceptable level of financial safety of trade enterprises. The main results of financial and economic activities of Ukrainian trade enterprises for the period 2010-2015 that influenced the level of their financial security are analyzed, the negative trends in the dynamics of receiving net profit, low profitability of sales and unprofitableness of using the current assets are highlighted. There revealed a significant disproportion in the structure of capital formation sources, high deficit of own financial resources, trend of financing the current assets entirely from borrowed funds, rapid growth of the level of credit interest rates. There performed an estimation of indicators of financial sustainability by means of the coefficient and aggregate approaches, which indicated the unstable and crisis financial condition of the majority of enterprises of wholesale and retail trade in Ukraine. There determined reserves of increasing financial security with the identification of the key components in the subsystems of financial security, criteria and indicators for an objective assessment of the financial status, taking into account the influence of the external environment, which will allow making sound management decisions regarding the analysis, prevention and neutralization of real and potential threats to trade enterprises.

среды, что позволит принимать обоснованные управленческие решения относительно анализа, предотвращения и нейтрализации реальных и потенциальных угроз для предприятий торговли.

Ключевые слова: финансовая безопасность, оборотный капитал, эффективность, предприятия торговли.

Рис.: 3. **Табл.:** 2. **Библ.:** 16.

Крутова Анжелика Сергеевна – доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой финансов, анализа и страхования, Харьковский государственный университет питания и торговли (ул. Клочковская, 333, Харьков, 61051, Украина)

E-mail: ankrutova@ukr.net

Сифурова Алена Игоревна – аспирант кафедры финансов, анализа и страхования, Харьковский государственный университет питания и торговли (ул. Клочковская, 333, Харьков, 61051, Украина)

Keywords: financial security, working capital, efficiency, trade enterprises.

Fig.: 3. **Tabl.:** 2. **Bibl.:** 16.

Krutova Anzhelika S. – Doctor of Science (Economics), Professor, Head of the Department of Finance, Analysis and Insurance, Kharkiv State University of Food Technology and Trade (333 Klochkivska Str., Kharkiv, 61051, Ukraine)

E-mail: ankrutova@ukr.net

Sifurova Alona I. – Postgraduate Student of the Department of Finance, Analysis and Insurance, Kharkiv State University of Food Technology and Trade (333 Klochkivska Str., Kharkiv, 61051, Ukraine)

Постановка проблеми. В сучасних умовах посилення впливу кризових явищ на розвиток національної економіки та хронічної фінансової нестабільності на макро- та мікрорівнях гостро постають питання забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання, зокрема, підприємств торгівлі, розробки дієвих заходів щодо ефективної протидії наявним і можливим загрозам, нейтралізації впливу негативних чинників зовнішнього та внутрішнього середовища. Це потребує створення дієвої системи управління торговельним підприємством і, зокрема, її підсистеми – управління фінансовою діяльністю. Метою функціонування зазначеної підсистеми є забезпечення належного рівня фінансової безпеки підприємства, тобто такого стану фінансів, який узгоджує фінансові інтереси всіх суб'єктів ринку в процесі їх взаємодії, забезпечує достатню стійкість підприємства до загроз, дозволяє успішно реалізовувати цілі та завдання в межах обраної фінансової стратегії.

На наш погляд, одним із найважливіших внутрішніх економічних чинників і невід'ємних елементів у системі забезпечення фінансової безпеки й підсистеми управління фінансовою діяльністю торговельного підприємства є процес управління оборотним капіталом на всіх етапах його формування з власних і позикових джерел, розміщення в оборотні активи та використання у торговельно-господарській діяльності. Оптимізація обсягу та структури формування усіх складових частин оборотних активів та їх ефективне використання протягом торговельно-фінансового циклу суттєво впливають на рівень фінансової стійкості та стабільності розвитку підприємств торгівлі, на їх фінансову захищеність, зростання економічного потенціалу та ринкової вартості в поточному та довгостроковому періодах.

Враховуючи виключну роль оборотних коштів як наймобільнішої частини фінансових ресурсів, за рахунок яких авансуються елементи активів торговельних підприємств, особливої актуальності набуває дослідження теоретичних і практичних аспектів управління оборотним капіталом, аналіз впливу ефективності використання оборотних активів на підвищення рівня фінансової стійкості та забезпечення фінансової безпеки підприємств торгівлі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань сутності, ознак, умов забезпечення фінансової безпеки, класифікації загроз фінансовій безпеці при-

свячено значну кількість праць учених-економістів, таких як Антонової О. В., Барановського О. І., Білик М. Д., Блажевича О. Г., Бланка І. О., Бойкевича О. Р., Васильціва Т. Г., Волошина В. І., Воробйова Ю. М., Горячевої К. С., Гудзя О. Е., Єпіфанова А. О., Каркавчука В. В., Кириченко О. А., Пономаренко О. Е., Разгон Р. О., Судакової О. І. та ін.

Різні аспекти управління оборотним капіталом та активами підприємств, у тому числі торговельних, висвітлювали в своїх роботах такі відомі вітчизняні і зарубіжні вчені-економісти, як Баканов М., Бланк І., Брігем Є., Брюховецька Н., Ван Хорн Дж., Власова Н., Ковальов В., Коллас Б., Лахтіонова Л., Лігоненко Л., Манесс Т., Омелянович Л., Павлова Л., Покропивний С., Стоянова Є., Ушакова Н., Фрейзер Л., Хелферт Є. та ін.

Незважаючи на значну кількість наукових праць, залишаються актуальними питання, що пов'язані з розробкою економічного механізму управління фінансовою безпекою підприємств торгівлі з метою забезпечення її прийнятної рівня в кризових умовах господарювання. Виникає необхідність пошуку ефективних засобів протистояння сучасним загрозам, застосування дієвих методів мінімізації фінансових ризиків, нейтралізації можливих негативних їх наслідків. У процесі розбудови системи забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання достатню увагу треба приділити процесу ефективного управління оборотним капіталом підприємств в умовах ринкової нестабільності, методам оптимізації структури джерел фінансування оборотних активів, пошуку резервів підвищення рентабельності використання оборотних коштів, які є важливими чинниками впливу на підвищення фінансової стійкості та стабільності соціально-економічного розвитку торговельних підприємств.

Цілями статті є дослідження теоретико-методичних і практичних аспектів управління фінансовою безпекою підприємств торгівлі, узагальнення наукових підходів, методів і груп індикаторів для оцінки рівня фінансової безпеки підприємства; аналіз основних показників фінансово-господарської діяльності підприємств оптової та роздрібно-торгівлі України за останні 5 років; виявлення тенденцій у динаміці та структурі фінансування оборотних активів за рахунок власних і позикових джерел фінансових ресурсів торговельних підприємств; оцінка ефективності використання оборотного капіталу як одного з ключових чинників

підвищення рівня фінансової стійкості та забезпечення фінансової безпеки підприємств торгівлі.

Основні результати дослідження. Фінансова безпека є багатоаспектною економічною категорією, сутність якої полягає у комплексній кількісній і якісній характеристиці стану фінансової системи підприємства, що являє собою сукупність взаємопов'язаних і взаємозалежних елементів із зворотними зв'язками (принципів, підходів, функцій, методів, процесів, інструментів, критеріїв, індикаторів), які через взаємодію забезпечують ефективне функціонування цієї системи та її розвиток.

Забезпечення належного рівня фінансової безпеки підприємства можливе лише через створення дієвої системи управління фінансовою безпекою підприємства. На думку А. О. Єпіфанова, Ю. Г. Кіма та інших авторів, система управління фінансовою безпекою підприємства повинна мати такі підсистеми: управління фінансовими ресурсами; управління ризиками; управління загрозами [10; 13].

Забезпечення стійкого стабільного економічного розвитку підприємств у сучасних умовах загострення фінансової кризи вимагає від керівництва ефективного управління фінансовою системою, а саме її станом. Розробка, обґрунтування, прийняття та реалізація управлінських рішень щодо забезпечення фінансової стабільності, збалансованості фінансових інтересів потребує використання елементів механізму управління, зокрема методів, критеріїв та індикаторів. Серед них на увагу заслуговують методи оцінки рівня фінансової безпеки підприємства. Кожен метод має свої умови та межі застосування, передбачає певний набір показників та інформаційне підґрунтя.

Серед науковців і практиків не існує єдиної думки відносно підходів і визначення сукупності індикаторів, що повною мірою характеризують діяльність підприємства і відповідають певному рівню його фінансової безпеки.

Аналіз інформаційних джерел показав, що сформувався три основні групи підходів до оцінювання рівня фінансової безпеки підприємства: 1) як складової економічної безпеки підприємства (Т. Г. Васильців [11], О. В. Антонова [15], Н. В. Ващенко, С. Н. Ілляшенко, Р. С. Папехін); 2) на основі розрахунку інтегрального показника: за допо-

могою визначення фінансових коефіцієнтів (Л. А. Могилина [16], Т. Ф. Косянчук, А. П. Гомілко, О. А. Кириченко); шляхом оцінки рівня окремих складових фінансової безпеки (В. С. Пономаренко [12], К. С. Горячева [14]); 3) на основі аналізу загального фінансового стану підприємства (І. О. Бланк [9], А. О. Єпіфанов [10], Ю. Г. Кім [13], А. В. Половян, О. М. Підхонний, А. С. Яструбецька).

Поділяємо думку науковців, які вважають, що не може існувати єдиного уніфікованого підходу та переліку показників для оцінки рівня фінансової безпеки підприємства, оскільки кожний суб'єкт підприємництва має свою специфіку й особливості ведення фінансово-господарської діяльності. Тому потрібно обирати обґрунтовані науково-методичні підходи до оцінки фінансової безпеки підприємств різних видів економічної діяльності.

Як зазначено вище, одним із найважливіших внутрішніх чинників і невід'ємних елементів у системі забезпечення фінансової безпеки торговельного підприємства є підсистема управління оборотним капіталом, що включає процеси його формування з власних і позикових джерел, оптимізацію структури фінансування різних елементів оборотних активів, рентабельне використання у торговельно-господарській діяльності. Дієвість такого управління впливає на рівень фінансової стійкості підприємств торгівлі, підвищує їх фінансову захищеність, забезпечує стабільність розвитку, зростання економічного потенціалу та ринкової вартості.

Ефективність діяльності підприємницьких структур у сучасних умовах господарювання можна визначити через комплексну фінансову оцінку за допомогою взаємопов'язаних показників і коефіцієнтів, які характеризують стан фінансової системи та рівень фінансової безпеки економічних суб'єктів.

Аналіз офіційної інформації Державної служби статистики України щодо динаміки та структури статей активу та пасиву балансу підприємств України, основним видом економічної діяльності яких є оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів (відповідно до ДК 009:2010, КВЕД-2010) за період 31.12.2010 – 31.12.2015 рр., показав такі переважні тенденції [1–3], (табл. 1, рис. 1):

Таблиця 1

Динаміка основних показників фінансово-господарської діяльності підприємств оптової та роздрібною торгівлі України; ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів за період 2010–2015 рр.

Показники	Роки	31.12.2010	31.12.2011	31.12.2012	31.12.2013	31.12.2014	31.12.2015
	1	2	3	4	5	6	7
І. Показники динаміки активів і капіталу							
Активи (капітал), млн грн		930790,7	1061988,0	1113019,5	1148632,8	1171108,1	1190431,4
Необоротні активи, млн грн		185124,3	192611,3	186704,4	217565,2	202201,2	204829,8
питома вага в активах, %		19,9	18,1	16,8	18,9	17,3	17,2
Оборотні активи, млн грн		736664,8	858473,1	914972,8	930514,9	968579,8	982624,2
питома вага в активах, %		79,1	80,8	82,2	81,0	82,7	82,5
у т. ч.: запаси, млн грн		134513,3	171776	186463	190731,4	205624,2	210867,6
питома вага в оборотних активах, %		18,3	20,0	20,4	20,5	21,2	21,5

1	2	3	4	5	6	7
дебіторська заборгованість, млн грн	490736,6	511343,1	548189,6	560446,8	575447,3	589660,8
питома вага в оборотних активах, %	66,6	59,6	59,9	60,2	59,4	60,0
Власний капітал, млн грн	91606	105728,3	106525,9	97560,1	-24005,6	-44367,2
питома вага в капіталі, %	9,8	10,0	9,6	8,5	-2,0	-3,7
Позиковий капітал, млн грн	839184,7	956259,7	1006493,6	1051072,7	1195113,7	1234798,6
питома вага в капіталі, %	90,2	90,0	90,4	91,5	102,0	103,7
II. Показники фінансових результатів та ефективності використання оборотного капіталу						
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції, млн грн	1380182,7	1662030,6	1648385,6	1656205,8	2076710,4	1966808,0
Чистий прибуток (збиток), млн грн	7547,4	12070,8	210,6	-13248,5	-133219,4	-94013,5
Рівень чистої рентабельності (збитковості) продажів, %	0,55	0,73	0,01	-0,80	-6,41	-4,78
Рівень чистої рентабельності (збитковості) використання оборотних активів, %	1,02	1,41	0,02	-1,42	-13,75	-9,57
Коефіцієнт оборотності оборотних активів, коеф.	1,87	1,94	1,8	1,78	2,14	2,0
Тривалість одного обороту, дні	194,8	188,5	202,6	205,1	170,2	182,4
Коефіцієнт оборотності запасів, коеф.	10,26	9,68	8,84	8,68	10,10	9,33
Тривалість одного обороту, дні	35,6	37,7	41,3	42,0	36,1	39,1
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості, коеф.	2,81	3,25	3,01	2,96	3,61	3,34
Тривалість одного обороту, дні	129,8	112,3	121,4	123,5	101,1	109,4

Джерело: сформовано авторами на основі [1–5]

Показник

Рис. 1. Динаміка отриманого чистого прибутку (збитку) та власного капіталу підприємств України за видом діяльності: оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів за період 2010–2015 рр.

Джерело: сформовано авторами на основі табл. 1 та [1–5]

- зростання обсягу та частки оборотних активів у сукупних активах торговельних підприємств з 79,1 % до 82,5 % (+ 3,4 %);
- збільшення обсягу та питомої ваги товарних запасів в оборотних активах з 18,3 % до 21,5 % (+ 3,2 %);

- наявність вкрай низької частки власних коштів у загальному капіталі підприємств торгівлі у 2010–2013 рр. (8,5–10 %) та повну його відсутність у 2014–2015 рр. (- 2,0 %; - 3,7 %);
- високу питому вагу позикових фінансових ресурсів у загальній структурі джерел формування капіталу підприємств оптової та роздрібно торгівлі України (90,0–103,7 %); зокрема, частка поточних зобов'язань і забезпечень за досліджуваний період зростає з 75,6 % до 86,4 % (+10,8 %).

Наявна диспропорція у структурі власних і позикових джерел формування загального капіталу підприємств оптової та роздрібно торгівлі України суттєво вплинула на процес формування фінансових результатів і рівень ефек-

тивності використання основного й оборотного капіталу торговельних підприємств протягом досліджуваного періоду (табл. 1, рис. 1–2).

Проведений аналіз засвідчив негативну динаміку отримання чистого прибутку підприємствами оптової та роздрібно торгівлі України починаючи з 2011 р., а з 2013 р. торговельні підприємства почали отримувати збиток, найвищий показник якого за досліджуваний період зафіксовано у 2014 році: -133219,4 млн грн. Відповідно до зазначених тенденцій відреагували і відносні показники чистої рентабельності продажів та використання оборотних активів, динаміка яких співпадає з динамікою чистого прибутку (збитку) підприємств торгівлі України (рис. 2).

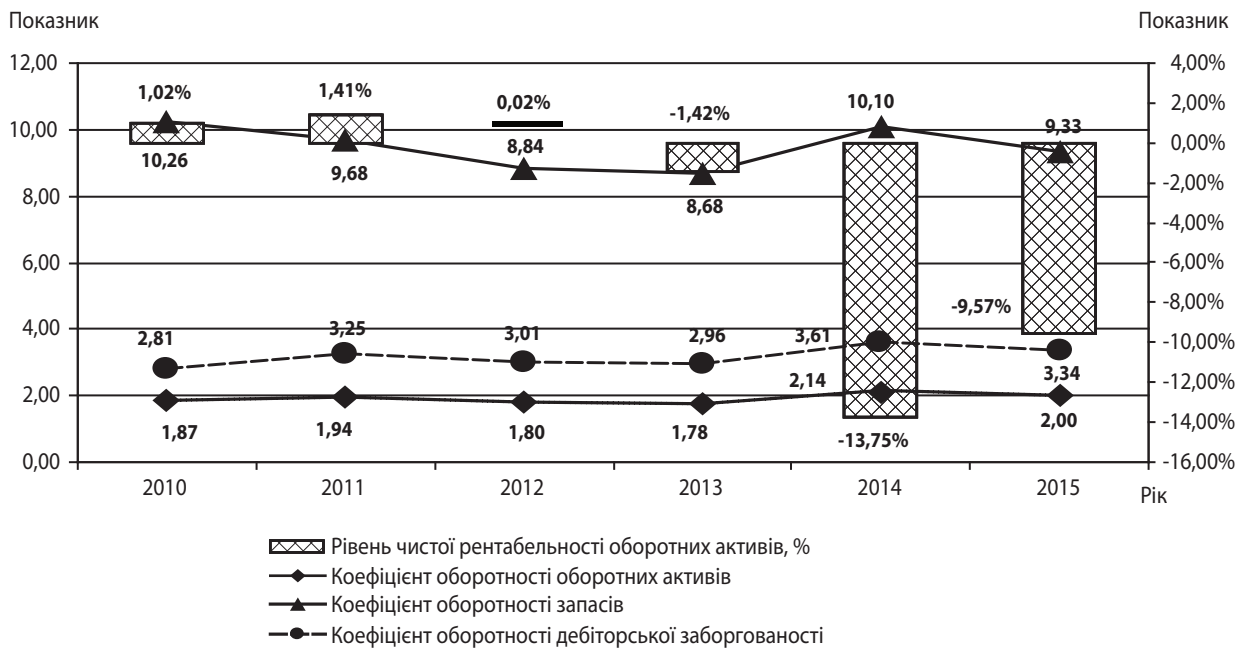

Рис. 2. Динаміка рівня рентабельності оборотних активів і показників ділової активності підприємств України за видом економічної діяльності: оптова та роздрібна торгівля; ремонт за період 2010–2015 рр.

Джерело: сформовано авторами на основі табл. 1 та [1–5]

Такі негативні явища у формуванні кінцевих фінансових результатів підприємств, основним видом економічної діяльності яких є оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів, можна пояснити суттєвим впливом зовнішніх негативних чинників, пов'язаних із загальною політичною та фінансово-економічною ситуацією, що склалася в Україні протягом досліджуваного періоду, зокрема у 2014–2015 рр. Також треба враховувати ту обставину, що статистичні дані починаючи з 2014 року надаються Державною службою статистики без урахування результатів діяльності торговельних підприємств, що знаходяться на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Слід зауважити, що серед основних показників оцінки ефективності фінансово-господарської діяльності підприємств важливе місце також посідають показники ділової активності, які відображають швидкість (прискорення

або уповільнення) руху капіталу, характеризують інтенсивність повернення (оборотності) вкладених коштів та їх віддачу у вигляді чистого доходу, валового, операційного або чистого прибутку.

Аналіз засвідчив тенденцію до деякого прискорення оборотності загальної суми оборотних активів торговельних підприємств та їх окремих складових (запасів, дебіторської заборгованості) протягом 2014–2015 рр. (табл. 1, рис. 2). Але це не виявило значного впливу на позитивні зрушення у показниках рентабельності продажів і використання оборотного капіталу, не сприяло збільшенню обсягу власного капіталу підприємств торгівлі, динаміка яких залишалася від'ємною.

Протягом досліджуваного періоду спостерігалось поступове підвищення обсягу та частки позикових фінансових ресурсів у структурі формування загального капіталу підприємств оптової та роздрібно торгівлі України, що супроводжувалося одночасно стрімким зростанням рівня середньозважених відсоткових ставок для юридичних осіб

Рис. 3. Динаміка обсягу позикового капіталу, залученого підприємствами оптової та роздрібною торгівлі України, та рівня середньозважених відсоткових кредитних ставок для юридичних осіб за період 2010–2015 рр.

Джерело: сформовано авторами на основі табл. 1 та [6–8]

за отриманими довго- та короткостроковими кредитами від банківських установ (рис. 3).

Це призвело до того, що починаючи з 2014 року позиковий капітал майже «витіснив» власні кошти торговельних підприємств, а висока ціна кредитних ресурсів вплинула на зниження рентабельності використання оборотних активів, профінансованих переважно за рахунок залучених позикових коштів, що спричинило зростання рівня фінансового ризику та середньозваженої вартості капіталу та вплинуло на різке зниження рівня фінансової безпеки підприємств оптової та роздрібною торгівлі України.

Є загальновідомим, що за недостатньо високої рентабельності використання активів суб'єкти господарювання, які мають більшу частку позикового капіталу у загальній його структурі, швидше втрачають платоспроможність, оскільки виникає від'ємний ефект фінансового левелювання внаслідок перевищення рівня середньої ставки відсотка за кредит над рівнем економічної рентабельності активів, у результаті чого підвищується ризик несплати відсотків і повернення боргів кредиторам, відбувається «проїдання» власного капіталу, що може стати причиною банкрутства підприємства [9].

Підвищуючи ефективність використання оборотного капіталу та профінансованих за його рахунок різних складових частин оборотних активів, торговельні підприємства можуть суттєво впливати на загальні показники своєї фінансово-господарської діяльності – рентабельності, ділової активності, ліквідності та платоспроможності, стимулювати зростання обсягу чистого прибутку та тієї його частини, яка капіталізується та спрямовується на поповнення власного капіталу, що в кінцевому рахунку сприятиме зростанню рівня фінансової стійкості та забезпеченню фінансової безпеки підприємства.

Формування оптимальної вертикальної та горизонтальної структури активів і капіталу є одним із найважли-

віших завдань у системі управління фінансовою безпекою будь-якого підприємства. Співвідношення між основним та оборотним капіталом, власним і позиковим, має принципове значення в розробці стратегії фінансування складових елементів активів торговельного підприємства за рахунок різних джерел фінансових ресурсів.

В табл. 2 наведено динаміку індикаторів фінансової безпеки торговельних підприємств України за період 31.12.2010 – 31.12.2015 рр. Розраховані показники фінансової стійкості підприємств оптової та роздрібною торгівлі за коефіцієнтним підходом (автономії, фінансового ризику, концентрації позикового капіталу, маневреності власного та перманентного капіталу тощо) навіть не наближаються до нормативних значень, що свідчить про низький рівень фінансової стійкості підприємств торгівлі України та їх високу залежність від запозичення довго- та короткострокових кредитних ресурсів.

Індикатори фінансової стійкості за агрегатним підходом свідчать про надлишок або нестачу власних оборотних коштів та інших джерел формування запасів, що дозволяє визначити тип фінансової стійкості торговельних підприємств України за досліджуваний період. За абсолютними показниками наявності власних оборотних коштів, обсягу функціонуючого капіталу, загальної величини основних джерел формування запасів, підприємства оптової та роздрібною торгівлі України за період 31.12.2010 – 31.12.2012 рр. мали нестійкий фінансовий стан та протягом останніх трьох років 31.12.2013 – 31.12.2015 рр. опинилися у кризовому фінансовому стані (табл. 2).

Аналіз показав, що торговельні підприємства дотримувалися переважно «агресивної стратегії» фінансування своїх активів. Про це свідчить вертикальна та горизонтальна структура активів і капіталу, співвідношення між власними та позиковими коштами. Протягом 2014–2015 рр. необоротні й оборотні активи підприємств

Індикатори фінансової безпеки торговельних підприємств України станом на 31.12.2010 – 31.12.2015 рр.

Показники	Роки					
	31.12.2010	31.12.2011	31.12.2012	31.12.2013	31.12.2014	31.12.2015
I. Показники вертикальної та горизонтальної структури активів і капіталу						
1. Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії); ($\geq 0,5$)	0,098	0,100	0,096	0,085	-0,020	-0,037
2. Коефіцієнт концентрації позикового капіталу; ($\leq 0,5$)	0,902	0,900	0,904	0,915	1,020	1,037
3. Коефіцієнт концентрації перманентного (власного і довгострокового) капіталу; ($\geq 0,5$)	0,239	0,236	0,232	0,231	0,150	0,136
4. Коефіцієнт фінансового ризику (співвідношення позикового та власного капіталу); ($\leq 0 \leq 1$)	9,161	9,045	9,448	10,774	-49,785	-27,831
5. Коефіцієнт маневреності власного капіталу; (> 0)	-1,021	-0,822	-0,753	-1,230	-9,423	-5,617
6. Коефіцієнт маневреності перманентного капіталу; ($\geq 0,3$)	0,408	0,550	0,672	0,492	-1,125	-0,965
7. Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власними оборотними коштами; ($\geq 0,2$)	0,051	0,068	0,078	0,052	-0,028	-0,044
8. Коефіцієнт забезпеченості запасів власними оборотними коштами; ($\geq 0,6-0,8$)	0,278	0,338	0,384	0,252	-0,131	-0,203
9. Індекс постійного активу; ($\leq 0 \leq 1$)	2,021	1,822	1,753	2,230	-8,423	-4,617
10. Коефіцієнт покриття	1,047	1,066	1,079	1,054	0,973	0,955
II. Показники фінансової стійкості за агрегатним підходом						
1. Наявність власних оборотних коштів	-93518,3	-86883,0	-80178,5	-120005,1	-226206,8	-249197,0
2. Наявність власних оборотних і довгострокових позикових джерел формування запасів	37356,5	58100,0	71618,1	47978,3	-26995,3	-42813,9
3. Загальна величина основних джерел формування коштів	112621,4	166270,5	191616,3	167252,4	112209,5	100969,0
4. Надлишок (+) або нестача (-) власних оборотних коштів (ВОК)	-228031,6	-258659,0	-266641,5	-310736,5	-431831,0	-460064,6
	$\Phi C^{BOK} < 0$					
5. Надлишок (+) або нестача (-) власних оборотних коштів і довгострокових джерел (ФК)	-97156,8	-113676,0	-114844,9	-142753,1	-232619,5	-253681,5
	$\Phi C^{FK} < 0$					
6. Надлишок (+) або нестача (-) загальних джерел фінансування запасів (ЗД)	21891,9	5505,5	5153,3	-23479,0	-93414,7	-109898,6
	$\Phi C^{ЗД} \geq 0$			$\Phi C^{ЗД} < 0$		
Оцінка фінансового стану	Нестійкий стан	Нестійкий стан	Нестійкий стан	Кризовий стан	Кризовий стан	Кризовий стан

Джерело: сформовано авторами на основі табл. 1 та [1–5]

торгівлі фінансувалися виключно за рахунок позикового капіталу, як довгострокового, так і короткострокового. Така диспропорція у структурній політиці фінансування активів засвідчила високий рівень дефіцитності власного капіталу торговельних підприємств, їх високу залежність від позикових фінансових ресурсів та їх вартості на кредитному ринку, внаслідок чого підвищився рівень збитковості та ризик неплатоспроможності, погіршився загальний фінансовий стан, що позначилося на рівні фінансової безпеки підприємств оптової та роздрібною торгівлі України в цілому.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє дійти висновку про те, що теорія і практика управління підпри-

ємством вимагає застосування нових підходів до побудови ефективної системи управління фінансовою безпекою як сукупності управлінських процесів, що включають підсистеми управління фінансовими ресурсами, фінансовими ризиками та загрозами.

Наявні методичні підходи до управління фінансовою безпекою торговельних підприємств недостатньо розроблені як у науковому, так і організаційно-практичному аспекті, про що свідчить відсутність обґрунтування єдиної послідовності етапів цього процесу, принципів його реалізації, методичних рекомендацій щодо комплексного обчислення як кількісних, так і якісних характеристик суб'єкта господарювання, значної кількості параметрів зо-

внiшнього середовища, що спричиняють певнi перешкоди розвитку пiдприємства в умовах невизначеностi.

Аналіз науково-методичного забезпечення оцінки фінансової безпеки підприємств виявив, що проблема залишається невирішеною, і це потребує подальших досліджень, зокрема, виокремлення складових фінансової безпеки, відбору індикаторів для визначення їх стану, урахування впливу зовнішнього середовища з метою прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо аналізу, відвернення та нейтралізації реальних і потенційних загроз.

Оцінюючи резерви підприємств торгівлі щодо підвищення рівня своєї фінансової безпеки, слід звернути особливу увагу на процес управління оборотним капіталом як наймобільнішою частиною фінансових ресурсів, вкладених у різні складові елементи оборотних активів, від ефективності управління якими великою мірою залежить зростання показників рентабельності фінансово-господарської діяльності, генерування позитивних грошових потоків у обсягах, достатніх для самофінансування розвитку, підвищення рівня фінансової стійкості та стабільності підприємств торгівлі, їх фінансової захищеності, зростання економічного потенціалу та ринкової вартості в поточному та довгостроковому періодах.

Ключовими вимогами в розробці та реалізації ефективної політики управління оборотним капіталом підприємств торгівлі, на нашу думку, повинні стати: пришвидшення темпів зростання частки власних коштів у структурі джерел фінансування оборотних активів; залучення позикових ресурсів на кредитному ринку з урахуванням критеріїв мінімізації їх вартості та ризику, співвідношення термінів залучення та повернення, максимізації рентабельності використання; досягнення пропорційності у структурі формування загального капіталу і профінансованих за його рахунок активів; формування стратегії стабільного розвитку торговельних підприємств з урахуванням мінливої ринкової кон'юнктури та впливу негативних чинників зовнішнього середовища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Структура балансу підприємств за видами економічної діяльності станом на 31.12.2010 – 31.12.2015 років [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Власний капітал за видами економічної діяльності станом на 31 грудня 2010–2015 року [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Оборотні активи за видами економічної діяльності станом на 31 грудня 2010–2015 року [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Фінансові результати підприємств до оподаткування за видами економічної діяльності у 2010–2015 роках [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Чистий прибуток (збиток) підприємств за видами економічної діяльності у 2010–2015 роках [Електронний ресурс] //

Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

6. Процентні ставки за кредитами та депозитами у 2014–2015 роках : статист. вип. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Національного банку України. – Режим доступу : www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=66237

7. Аналітична записка щодо розвитку банківської системи. Кредити, надані в економіку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.me.gov.ua/Documents/Download?id=10c2858d

8. Кредитна діяльність банків України: проблеми та перспективи розвитку : монографія / За ред. В. В. Коваленко. – Одеса : Атлант, 2015. – 217 с.

9. Бланк І. А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И. А. Бланк. – Киев : Эльга, 2009. – 645 с.

10. Фінансова безпека підприємств і банківських установ : монографія / [А. О. Єпіфанов, О. Л. Пластун, В. С. Домбровський та ін.] ; за заг. ред. А. О. Єпіфанова. – Суми : ДВНЗ "УАБС НБУ", 2009. – 295 с.

11. Васильців Т. Г. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення : монографія / Т. Г. Васильців, В. І. Волошин, О. Р. Бойкевич та ін. ; [за ред. Т. Г. Васильціва]. – Львів : ЛКА, 2012. – 386 с.

12. Пономаренко В. С. Стратегія розвитку підприємств в умовах кризи : монографія / В. С. Пономаренко, О. М. Тридід, М. О. Кизим. – Харків : ВД «ІНЖЕК», 2003. – 328 с.

13. Кім Ю. Г. Управление системою фінансової безпеки підприємства : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 21.04.02 / Кім Юрій Геннадійович. – Київ, 2009. – 21 с.

14. Горячева К. С. Механізм управління фінансовою безпекою підприємства : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.06.01 / Горячева Кіра Сергіївна. – Київ, 2006. – 17 с.

15. Антонова О. В. Оцінка фінансової безпеки підприємств роздрібної торгівлі : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / Антонова Олена Вікторівна. – Харків : ХДУХТ, 2014. – 21 с.

16. Могиліна Л. А. Управление фінансовою безпекою підприємств в умовах економічної нестабільності : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / Могиліна Людмила Анатоліївна. – Суми, 2015. – 21 с.

REFERENCES

"Analitychna zapyska shchodo rozvytku bankivskoi systemy. Kredyty, nadani v ekonomiku Ukrainy" [Analytical note on development of the banking system. The credits granted to the economy of Ukraine]. www.me.gov.ua/Documents/Download?id=10c2858d

Antonova, O. V. "Otsinka finansovoi bezpeky pidpriemstv rozdribnoi torhivli" [Assessment of financial safety of the enterprises of retail trade]. *avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk : 08.00.04*, 2014.

Blank, I. A. *Upravlenine finansovoy bezopasnostiu predpriyatiya* [Administration of financial security of the enterprise]. Kyiv: Elga, 2009.

"Chystyiy prybutok (zbytok) pidpriemstv za vydamy ekonomichnoi diialnosti u 2010-2015 rokakh" [Net profit (loss) of enterprises by kinds of economic activities in 2010-2015]. Ofitsiyniy sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. <http://www.ukrstat.gov.ua/>

"Finansovi rezultaty pidpriemstv do opodatkuвання za vydamy ekonomichnoi diialnosti u 2010-2015 rokakh" [Financial results of enterprises before taxation of economic activities in 2010-2015]. Ofitsiyniy sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Horiacheva, K. S. "Mekhanizm upravlinnia finansovoiu bezpekoiu pidpriemstva" [The mechanism of management of financial security of the company]. *avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk* : 08.06.01, 2006.

Kredytna diialnist bankiv Ukrainy: problemy ta perspektyvy rozvytku [Credit activity of banks of Ukraine: problems and prospects]. Odesa: Atlant, 2015.

Kim, Yu. H. "Upravlinnia systemoiu finansovoi bezpeky pidpriemstva" [Control system of financial security company]. *avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk* : 21.04.02, 2009.

Mohylina, L. A. "Upravlinnia finansovoiu bezpekoiu pidpriemstv v umovakh ekonomichnoi nestabilnosti" [Management of financial security of enterprises in conditions of economic instability]. *avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk* : 08.00.08, 2015.

"Oborotni aktyvy za vydamy ekonomichnoi diialnosti stanom na 31 hrudnia 2010-2015 roku" [Current assets by kinds of economic activities as of 31 December of the year 2010-2015]. Ofitsiyni sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Ponomarenko, V. S., Trydid, O. M., and Kyzym, M. O. *Stratehiia rozvytku pidpriemstv v umovakh kryzy* [Development strategy of enterprises in crisis]. Kharkiv: INZhEK, 2003.

"Protsentni stavky za kredytamy ta depozytamy u 2014-2015 rokakh" [Interest rates on loans and deposits in 2014-2015]. Ofitsiyni sait Natsionalnoho banku Ukrainy. <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=66237>

"Struktura balansu pidpriemstv za vydamy ekonomichnoi diialnosti stanom na 31.12.2010 - 31.12.2015 rokiv" [Balance structure of enterprises by kinds of economic activities as at 31.12.2010 - 31.12.2015 years]. Ofitsiyni sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Vasyltsiv, T. H. et al. *Finansovo-ekonomichna bezpeka pidpriemstv Ukrainy: stratehiia ta mekhanizmy zabezpechennia* [Financial and economic security of Ukraine: strategy and mechanisms to ensure]. Lviv: LKA, 2012.

"Vlasnyi kapital za vydamy ekonomichnoi diialnosti stanom na 31 hrudnia 2010-2015 roku" [Equity capital by type of economic activities as of 31 December of the year 2010-2015]. Ofitsiyni sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Yepifanov, A. O. et al. *Finansova bezpeka pidpriemstv i bankivskykh ustanov* [Financial security of companies and banking institutions]. Sumy: DVNZ "UABS NBU", 2009.

————— ■